

Стецик А.Р. Социальная ответственность предпринимательства: сущность понятия

Проанализированы подходы украинских и зарубежных ученых относительно сущности категории "социальная ответственность предпринимательства" и обосновано на этой основе ее собственное видение. Определена роль и место государства в реализации механизма социальной ответственности предпринимательства.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, объект социальной ответственности, субъект социального предпринимательства, элементы социального предпринимательства, государство, общество, предприятие.

Stecik A.R. Social responsibility of enterprise: essence of concept

Analysed approaches of the Ukrainian and foreign scientists in relation to essence of category "social responsibility of enterprise" and grounded on this basis its own vision. Certainly role and place of the state in realization of mechanism of social responsibility of enterprise.

Keywords: social enterprise, object of social responsibility, social business entity, elements of social enterprise, state, society, enterprise.

УДК 336.72 (477) Доц. Л.С. Томашик, канд. екон. наук – Львівська КА

**НАПРЯМИ ЗБІЛЬШЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ ОЦІНКИ**

Проаналізовано динаміку заощаджень в Україні у докризовий період і період відновлення економіки. Здійснено ґрунтовний аналіз впливу фіскальної та грошово-кредитної політики на динаміку заощаджень вітчизняних домогосподарств. Надано рекомендації для збільшення заощаджень населення в умовах посткризового відновлення економіки.

Ключові слова: ВВП, фінансова криза, заощадження домогосподарств, податкова система, відсоткові ставки, грошово-кредитна політика.

Вступ. Проблема формування та збільшення заощаджень домогосподарств є вкрай актуальною, особливо з огляду на необхідність залучення фінансових активів населення під час посткризового відновлення економіки. За низького рівня іноземних інвестицій саме заощадження населення стають основним джерелом інвестиційних коштів, необхідних для забезпечення сталого економічного розвитку держави. Це, своєю чергою, й обумовлює необхідність активізації вітчизняних досліджень механізмів дії ключових визначників особистих заощаджень у ринковій економіці.

Різні аспекти зазначеної проблеми досліджували відомі західні (А. Сміт, Дж. М. Кейнс, І. Фішер, Ф. Модільяні, М. Фрідман), російські (Ю. Мелехін, К. Чабану, Л. Стахович, А. Столярова) та українські (О. Ватаманюк, М. Савлук, С. Панчишин, В. Рисін) науковці. Проте, попри значну кількість теоретичних розробок та моделей поведінки домогосподарств, бракує емпіричних підтверджень теоретичних гіпотез, що зумовлює актуальність та необхідність цього дослідження з погляду сучасної макроекономіки.

Мета дослідження. Виявити вплив макроекономічних показників України до і під час кризи на динаміку заощаджень, дослідити значущість цього впливу та обґрунтувати напрями збільшення заощаджень домогосподарств за допомогою зваженої економічної політики.

Виклад основного матеріалу. Заощаджувати спонукає людей необхідність створення грошового резерву для забезпечення майбутнього (особливо в разі очікування збільшення витрат у майбутньому), фінансової незалежності та забезпечення майбутнього дітей (витрати на навчання, спадок тощо). Нагадаємо, що основними чинниками, які впливають на інтенсивність нагромадження заощаджень у ринковій економіці є: стан економіки, рівень доходів населення, стабільність грошово-кредитної системи, наявність пенсійних гарантій, позитивні очікування домогосподарств щодо майбутньої економічної ситуації тощо. Динаміка саме цих показників визначає динаміку та характер заощаджень.

Згідно з теоретичними припущеннями, за нестабільної економічної ситуації та відсутності захищеності вкладів від інфляції, населення починає збільшувати споживання, особливо товарів тривалого використання, що, своєю чергою, зумовлює швидке зростання попиту. У таких умовах своєрідним видом заощадження є придбання населенням таких товарів, як предмети розкоші, нерухомість (дачі, квартири), автомобілі тощо. У період кризи частка продажу даних товарів в Україні збільшилась більш як у 2 рази.

За результатами дослідження, здійсненого компанією GfK Ukraine на замовлення проекту USAID "Розвиток ринків капіталу", в Україні 53 % населення зберігає вільну готівку вдома – так би мовити "під матрацом", 42 % заощаджень у гривнях, лише 11 % – в іноземній валюті. За даними дослідження, на банківських картках і поточних рахунках у банках тримають свої кошти близько 12 % опитаних (сюди входять і зарплатні проекти), і лише 7 % населення, як спосіб заощадження коштів, обирають банківський депозит. Опитування показало, що 3 % українцівкладають гроші в купівлю землі, ще 2 % інвестують у нерухомість [1]. Актуальною на сьогодні є проблема вибору валюти заощаджень, адже світова економіка ще не відновила після кризи, а країни Європейського Союзу в очікуванні наступної кризової хвилі. У цьому контексті наголосимо, що курс євро стабілізувався і більше не становить загрози для заощаджень, проте ситуація може кардинально змінитися. Перевага гривневих депозитів полягає у тому, що вони компенсують вплив інфляції, проте їх ліквідність, тобто здатність якнайшвидше перетворюватися на товари і послуги, на строковому депозиті різко знижується. Така форма не може використовуватися домогосподарствами для отримання прибутку, забезпечення майбутніх потреб, купівлі дорогих товарів.

У країнах з розвинутою ринковою економікою близько 25 % національних заощаджень формується за рахунок заощаджень громадян. Участь фізичних осіб в інвестиційних процесах в Україні характеризується досить низьким рівнем. Однією з основних причин цього явища є вкрай низькі обсяги тимчасово вільних коштів (заощаджень) населення, що насамперед пов'язано з низьким рівнем доходів. Процесу інвестування також перешкоджає значна недовіра до інститутів заощадження, зокрема банків, інвестиційних компаній, пенсійних фондів, страхових компаній, ощадних інституцій тощо. Науковці також звертають увагу на проблему низького рівня економічних знань громадян України, корпоративної культури, поінформованості про можливі об'єкти вкладання грошей та оптимальні методи зберігання заощаджень [4].

В. Гєєць зазначає, що реальні доходи населення зменшуються, тоді як схильність до заощаджень зростає, оскільки люди відкладають на "чорний" день, саме тому, на думку науковця, необхідно створити умови, щоб ці ресурси поверталися в банківську систему. І. Шумило зазначає, що за останні 15 років іноземна валютна готівка поза банківською системою зросла в Україні на 58 млрд, пік цього явища припав на 2007-2010 рр. [6]. Аналізуючи динаміку заощаджень (рис. 1), у період 2002-2009 рр. зауважимо, що починаючи з 2005 р. почалось істотне зростання заощаджень в іноземній валюті та в цінних паперах. Проте з початком кризи різко знизився обсяг грошових вкладів у цінних паперах та нагромадження нефінансових активів, стрімко зросли заощадження в іноземній валюті, що насамперед пов'язано зі стрімкою девальвацією гривні (з початку 2009 р. гривня втратила близько 40 % своєї вартості).

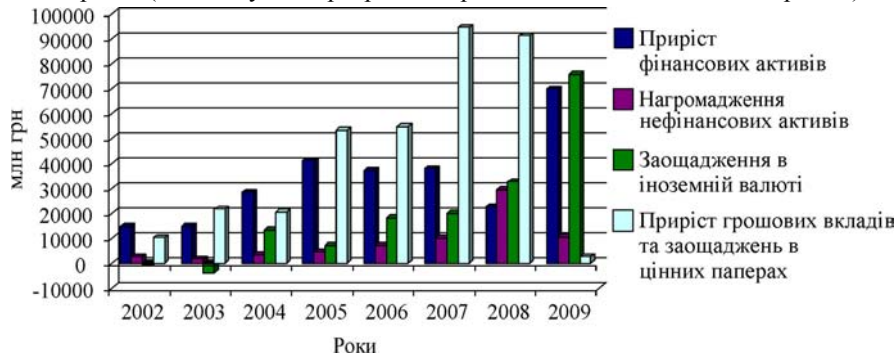

Рис. 1. Динаміка заощаджень населення України у 2002-2009 рр. (за даними Державного комітету статистики)

Зазначимо, що країни з посттрансформаційною економікою мають обмежений доступ до ринків капіталу через притаманні їм специфічні макроекономічні та інституційні ризики, а після фінансової кризи 2007-2010 рр. рівень цих ризиків значно підвищився. Досягнення достатньо високого рівня національних заощаджень для забезпечення сталого економічного зростання і майбутнього добробуту було одним з важливих завдань країн Центрально-Східної Європи у процесі їх приєднання до Європейського Союзу.

На сучасному етапі розвитку економіки основними чинниками, що впливають на ощадну активність домогосподарств в Україні, є такі:

1. Очікування домогосподарств щодо динаміки цін і кількості товарів на ринку.

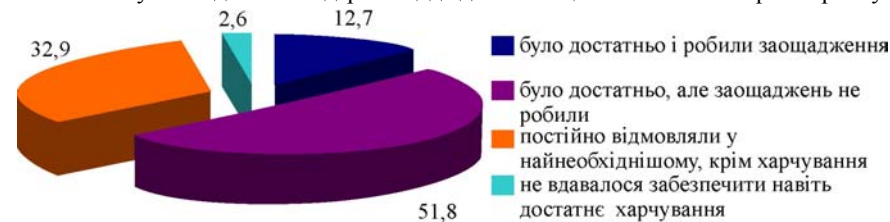

Рис. 2. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів (%) у 2008 р. (за даними Державного комітету статистики)

2. Очікування домогосподарств щодо змін обсягу доходів та фінансового становища у майбутньому.
3. Відсоткові ставки. Окремі економісти вважають, що реальні відсоткові ставки не здійснюють значного впливу на динаміку заощаджень, проте деякі вчені відслідковують позитивний зв'язок між реальною відсотковою ставкою та обсягом заощаджень [6].
4. Податкові ставки. Збільшення податкових ставок зменшує дохід кінцевого використання домогосподарств і, як наслідок, скорочує їхнє споживання і заощадження.
5. Розвиток системи державного соціального забезпечення.
6. Розвиток ринків капіталу. Ринок капіталу виконує подвійну функцію акумулювання заощаджень і видачі кредитів для домогосподарств. Якщо ринок пропонує різноманітні працездатні інструменти для здійснення заощаджень та інвестування, їхні обсяги в остаточному підсумку збільшуються.
7. Демографічні чинники: вік, стать, соціальний стан, освіта особи, яка приймає рішення щодо фінансової поведінки домогосподарства загалом. Позитивний вплив на ощадну активність формує рівень освіченості домогосподарств. З підвищенням частки населення з вищою освітою частка доходу, який зберігається в економіці, збільшується.

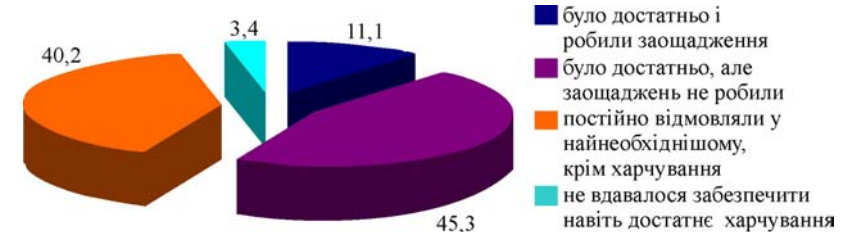

Рис. 3. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів (%) у 2009 р. (за даними Державного комітету статистики)

9. Рівень корупції в країні. Внаслідок перерозподілу доходів усередині суспільства на користь домогосподарств, які володіють корупційними ресурсами, зменшуються доходи інших домогосподарств, що в короткотерміновій перспективі знижує їхню ощадну активність [6]. Високий рівень корупції в країні знижує ощадний потенціал домогосподарств.
10. Довіра до фінансових інститутів і наявність зручних інструментів інвестування. У разі наявності надійних інвестиційних інструментів, доступних для більшості домогосподарств, заощадження збільшуються. Внаслідок браку таких інвестиційних інструментів і високої недовіри до фінансових інститутів заощадження в економіці будуть нижчими від потенційних. До того ж вони значною мірою матимуть неорганізовану форму [3, 5].

Аналізуючи розподіл домогосподарств за оцінкою рівня їх доходів (рис. 2, 3), зауважимо, що у 2009 р. частка населення, що робили заощадження, становила 45,3 %, це менше ніж у 2008 р., проте збільшилась частка населення, що постійно відмовлялися собі у найнеобхіднішому, окрім їжі (відносний рівень бідності), та частка людей поза межею бідності. Очевидно, що фі-

нансова криза істотно вплинула на рівень ощадності українського населення, що зумовлює необхідність перегляду наявних проблем у сфері забезпечення зростання національних заощаджень.

Для визначення впливу основних макроекономічних показників на динаміку вітчизняних заощаджень використаємо інструментарій макроекономічного моделювання¹ і побудуємо регресійні моделі. Як залежна змінна дослідження було використано показник динаміки заощаджень ($ZAOW$), незалежні змінні: рівень депозитної (DEP_ST) та кредитної (POZ_ST) ставок, ВВП (VVP), рівень податкового навантаження (POD), рівень інфляції (INF) (рівняння 1, 2, 3).

$$ZAOW = 3,408 - 0,850 * POZ_ST_{(-1)} + 0,525 * DEP_ST_{(-1)} + 0,586 * ZAOW_{(-1)} \\ (0,0001) * \quad (0,0020) * \quad (0,0207) ** \quad (0,0001) * \quad (1) \\ DW = 1,51 \quad AR^2 = 0,98$$

Відповідно до отриманих результатів, зі зростанням позичкової ставки на 1 % заощадження зменшуються на 0,85 % (коефіцієнт статистичної значущості = 1 %). А в разі зростання ставки за депозитами на 1 %, заощадження зростають на 0,52 % (коефіцієнт є значущим на рівні 5 %).

Для дослідження впливу фінансової дисципліни на збільшення заощаджень ми побудували таку регресійну модель:

$$ZAOW = -0,368 - 0,771 * VVP_{(-1)} + 0,312 * POD_{(-1)} + 1,367 * ZAOW_{(-1)} \\ (0,6917) \quad (0,0099) * \quad (0,0014) * \quad (0,0003) * \quad (2) \\ DW = 1,70 \quad AR^2 = 0,77$$

Згідно з отриманими результатами, у разі зростання податкового навантаження на 1 %, заощадження збільшаться на 0,31 %. Коефіцієнт є статистично значущим на рівні 1 %. Цей результат можна пояснити так: у разі зростання податкового навантаження, багато підприємців підуть у тінь, ухилення від сплати податків спричинює збільшення доходу кінцевого використання, що дає змогу у короткотерміновому періоді збільшити обсяги і частку заощаджень. А от зі зростанням ВВП України на 1 %, заощадження зменшаться на 0,77 % (коефіцієнт значущості = 1 %).

$$ZAOW = -2,044 + 0,472 * POD - 0,068 * INF_{(-3)} + 0,358 * ZAOW_{(-1)} \\ (0,0980) *** \quad (0,0078) * \quad (0,1013) *** \quad (0,0347) ** \quad (3) \\ DW = 1,70 \quad AR^2 = 0,96$$

Побудована модель (3) описує вплив інфляції та податкового навантаження на заощадження в Україні. Ця модель є адекватна ($DW=1,70$, скорегований коефіцієнт детермінації = 96 %) Згідно отриманими результатами, зі зростанням податкового навантаження на 1 %, заощадження збільшаться на 0,47 %. Коефіцієнт є статистично значущим на рівні 1 %. А от у разі зростан-

¹ Статистична вибірка охопила період з 1 кварталу 2000 по 4 квартал 2008 рр. Дані отримано з офіційних сайтів Світового банку (www.worldbank.org), МВФ (www.imf.org), Національних банків України та Польщі. Для зручності розрахунків усі дані були прологарифмовані.

ня інфляції на 1 %, заощадження зменшаться на 0,068 % (коефіцієнт значущості = 10 %), що підтверджує теоретичні припущення щодо негативного впливу інфляційних очікувань на норму заощаджень домогосподарств.

Відповідно до отриманих результатів, ми виявили негативний вплив збільшення кредитних ставок, та позитивний вплив зростання депозитних ставок на динаміку заощаджень. Це настановує на висновок про необхідність збалансування відсоткових ставок на рівноважному рівні та здійснення заходів щодо повернення довіри громадян до банківської системи України. А також ми виявили негативний вплив індексу інфляції та позитивний вплив збільшення податкового навантаження.

Висновки. У підсумку, зазначимо, що вітчизняні домогосподарства, незважаючи на певні труднощі, пов'язані з нестабільністю економічної та політичної ситуації в країні, намагаються поводитися досить раціонально. Формуючи поточні плани щодо споживання, вони орієнтуються не лише на поточний реальний дохід, а й враховують рівень доходів у майбутньому. Тому в умовах відновлення економічного зростання після кризи необхідно збільшувати заощадження домогосподарств і залучати їх до інвестиційного процесу. Під час формування зваженої економічної політики в цьому напрямку необхідно звернути більше уваги на пенсійну та податкову систему, а також надійність банківської системи, оскільки саме ці ключові сфери економіки є визначальними для поживлення динаміки заощаджень.

Література

- 53 % жителів України не довіряють депозитам і зберігають заощадження вдома. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.newsru.ua>.
- Іващенко М.В. Інституціональний аналіз видів фінансової поведінки українських домогосподарств / М.В. Іващенко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 17-21.
- Ільченко Т. Основні чинники формування заощаджень населенням / Т. Ільченко. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.nbuv.gov.ua>.
- Калмикова М. Вплив заощаджень та інвестицій на економічний розвиток України / М. Калмикова. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.nbuv.gov.ua>.
- Ломачинська І.А. Оптимізація фінансової поведінки домогосподарств у трансформаційній економіці України / І.А. Ломачинська // Економічний простір. – 2011. – № 49. – С. 141-149.
- Сколотняний Ю. Антикризові стратегії для України: державні фінанси, заощадження, інвестиції / Ю. Сколотняний, О. Дубинський // Дзвірок тижня. – 2010. – № 9 (789). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/2000/2020/68726>.

Томашик Л.С. Направления увеличения сбережений в Украине: теоретические и эмпирические оценки

Проанализирована динамика сбережений в Украине в докризисный период и период восстановления экономики. Осуществлен анализ влияния фискальной и денежно-кредитной политики на динамику сбережений отечественных домохозяйств. Даны рекомендации для увеличения сбережений населения в условиях посткризисного восстановления экономики.

Ключевые слова: ВВП, финансовый кризис, сбережения домохозяйств, налоговая система, процентные ставки, денежно-кредитная политика.

Tomashyk L.S. Directions for increase savings in Ukraine: Theoretical and empirical assessment

In the article author analyzes the dynamics of saving in Ukraine in the pre-crisis period and the period of economic recovery. Also author gives a detailed analysis of the impact of fiscal and monetary policies on the dynamics of domestic savings and provides recommendations to increase savings in a post-crisis recovery.

Keywords: GDP, the financial crisis, household savings, the tax system, interest rates, monetary policy.

УДК 336.71(477)

Здобувач А.Р. Тушинський¹ –
Львівський ДІНТУ ім. В. Чорновола

СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ: АНАЛІЗ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ

Наведено основні фактори, що спричинили стагнацію у розвитку банківської системи, заходи протидії у боротьбі з її наслідками та стабілізаційні кроки керівництва держави й комерційних банків у напрямі розвитку банківської діяльності, дано оцінку застосованим заходам з погляду їх ефективності і виокремлено комплекс ефективних невідкладних дій.

Ключові слова: фінансова криза, стабілізаційні заходи, комерційні банки, банківська система, Національний банк України.

Постановка проблеми. З початку становлення незалежної банківської системи України її розвиток поділений на певні періоди, які характеризують окремі етапи цього процесу. Кожний із цих періодів у науковій спільноті отримав, за різними оцінками, різні характерні ознаки. Зауважимо, що розвиток системи загалом від початку її становлення до сьогодні супроводжує певна циклічність, хоча кроки циклів різні. При цьому варто зазначити, що кожен новий цикл починається із стабілізаційних заходів, які спрямовані на відновлення роботи системи.

Для докладнішого розуміння важливості дослідження питання щодо стабілізаційних заходів необхідно ознайомитись із наслідками спадів у роботі банківської системи та їх впливом на економіку держави загалом. Саме тому важливо провести аналіз усіх кризових етапів в історії розвитку незалежної банківської системи України. Після його проведення і визначення причин виникнення кризових явищ у банківській галузі дістанемо можливість визначити заходи, які повинні забезпечити розвиток банківської системи. Саме тому впровадження стабілізаційних заходів, напрямі їхньої дії, очікуваний ефект від їх введення та реальний результат, – все це визначає важливість дослідження цього питання, у підсумку дасть змогу систематизувати ці заходи та виокремити найбільш дієві. Як наслідок, це сприятиме визначенню оптимальної стратегії поведінки комерційного банку на ринку в період кризи та поведінки Національного банку України у процесі виконання функції контролю за стабільністю системи загалом.

Оскільки у засобах масової інформації широко обговорюють ймовірність другої хвилі світової фінансової кризи, що може зумовити значно вагоміші наслідки для економіки України та негативно вплинути на банківську

систему, актуальність вивчення запобіжних заходів у банківській сфері підвищується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зогляду на актуальність дослідження заходів запобігання кризовим явищам у банківському секторі, що зумовлене ймовірністю другої хвилі світової фінансової кризи, їх обговорення набуло широкого резонансу у середовищі практичного менеджменту управління фінансовими установами, а також на рівні керівництва держави. У цьому напрямі проведено і багато наукових досліджень. Різні аспекти цієї проблематики у вітчизняній та зарубіжній літературі досліджували В. Фонтейн, В. Коваленко, В. Вовк, В. Стельмах, А. Виноградова, Л. Перехрест, С. Дзюбан, А. Гур'єва, В. Міщенко, О. Барановський, Д. Харди.

На підставі наукових праць, які аналізують антикризове управління, проведено дослідження окремих стабілізаційних заходів комерційного банку, що характеризують лише один вектор протидії або комплекс заходів, яких повинен вживати державний регулятор. Враховуючи викладене, вибір дослідження зумовлений необхідністю скоригувати спектр стабілізаційних заходів на підставі аналізу причин і наслідків світової фінансової кризи з урахуванням очікуваних у майбутньому загроз. Ці виклики можуть сформуватись унаслідок нестачі продовольства, постійного зростання вартості енергоносіїв тощо. Аналіз і глибоке вивчення цих процесів мають сформувати стабілізаційні заходи, спрогнозувати результат від їх застосування та актуалізувати за напрямками протидії загрозам.

Метою дослідження є аналіз кризових явищ у банківській системі України, виокремлення причин стагнації її розвитку, висвітлення комплексу стабілізаційних заходів протидії наслідкам світової фінансової кризи як інструменту боротьби із ними під час врахування застереження, спрямованого на запобігання їх виникненню із прогнозуванням загроз системі у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Це дослідження є продовженням попередньої роботи автора над аналізом кризових явищ у банківській системі України, проведеної спільно із професором, доктором економічних наук М.В. Римаром і висвітленої у "Віснику Національного університету "Львівська політехніка"" [1, с.47-51]. У ньому названо основні причини стагнації у цій сфері та її наслідки, що негативно вплинули на економіку України та роботу банківського сектору. За підсумками аналізу ситуації було визначено чотири критичні періоди в розвитку банківської системи:

- I. – 1992-1993 рр.;
- II. – 1998 р.;
- III. – 2004 р.;
- IV. – 2008-2009 рр.

Варто назвати такі негативні фактори, що спонукали стагнацію в розвитку банківської системи після утвердження незалежності України за цими періодами:

Перший період – 1992-1993 рр.:

- брак чітко визначених цілей діяльності в умовах розвитку ринкової економіки та механізмів функціонування банківської системи;

¹ Наук. керівник: проф. М.В. Римар, д-р екон. наук